

вздовж канадського узбережжя зменшує його протяжність тільки на 25% [2, с. 44].

Одже, комплексна, багатоаспектна, конструктивна арктична стратегія Норвегії на сучасному етапі має важливе значення для зміцнення як геополітичного, так і правового статусу Арктики, удосконалення юридичних механізмів міжнародного співробітництва держав в полярному регіоні.

Література:

1. Антюшина Н. М. Арктический вызов для национальной и международной политики. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. Сувенир, 2012. – 136 с.
2. Арктический регион: Проблемы международного сотрудничества: Хрестоматия в 3 томах / Рос. совет по межд. делам (под. общ. ред. И. С. Иванова). – М.: Аспект Пресс, 2013. – Т. 1. – 360 с.
3. Арктический регион: вопросы международного сотрудничества. Учебно-метод. материалы (В. Н. Коньшев, А. А. Сергунин); (Гл. ред. И. С. Иванов); Российский совет по международным делам. – М.: Спецкнига, 2015. – 72 с.
4. T. Stoltenberg NORDIC COOPERATION ON FOREIGN AND SECURITY POLICY. Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers in Oslo on 9 February 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mfa.is/media/Frettatilkygning/Nordic_report.pdf
5. The Norwegian Government's High North Strategy (2006) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mfa.is/media/Frettatilkygning/Nordic_report.pdf

Д. С. Бойчук¹

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЗАХИСТ: КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ

Право людини на захист традиційно не розглядається в максимально широкому теоретичному та практичному обсязі його юридичного розуміння, а, як правило, охоплює виключно певний спектр суспільно-правових відносин щодо якого воно застосовується. Слід підкреслити, що таке право зазвичай прямо не встановлено нормативно-правовими актами

¹ Аспірант кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

загального характеру (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України тощо), а виводиться в результаті тлумачення інших прав людини та правових позицій, встановлених спеціалізованими нормативно-правовими актами. Слід також зазначити, що право людини на захист існує на перетині різного роду правових відносин і, як наслідок, – на перетині різних галузей права та законодавства. Як наслідок це право може розглядатись як основоположне та загальне поруч з правом людини на життя, особисту свободу і недоторканність, людську гідність та ін.

Хоча в тексті Конституції України відсутня спеціальна стаття, що закріплює «право кожного на захист», зміст цього права ніби «розчинений» у нормах, присвячених правовій регламентації інших суспільних відносин, зокрема: *право на звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України* (ст. 8); *право на страйк для захисту* своїх економічних та соціальних інтересів (ст. 44); *соціальний захист державою* громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України (ст. 17); *захист державою громадян*, які перебувають за її межами (ст. 25); *право на звернення за захистом* своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до міжнародних судових установ (ст. 55); *право на захист* обвинуваченого чи підсудного (ст. 63), *право на захист* від обвинувачення (ст. 59) тощо.

Слід зауважити, що в тексті конституції міститься належне формулювання, котре може регламентувати право людини на захист у загальному його розумінні: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань». Але, з приводу цієї правової позиції виникає певний перелік питань.

По-перше, таке твердження міститься в тексті ст. 55 Конституції України «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом». У цьому зв'язку постає закономірне питання щодо характеру «загальності» цього права: охоплює воно захист особою «будь-якими не забороненими законом засобами» виключно під час судового розгляду, чи носить саме загальний характер? У випадку загального характеру цієї норми стає незрозумілою законодавча логіка при викладенні такої позиції у складі саме ст. 55 Конституції. Це, з одного боку, може свідчити про низький рівень законотворчої техніки, з другого – про недостатню

соціальну важливість цього права для розробників чинної Конституції. Як наслідок, у науково-практичних коментарях до Конституції України норма, що закріплена в ст. 55, розглядається виключно як засіб правового захисту під час досудового провадження або судового розгляду.

По-друге, не зважаючи на відсутність спеціальної статті в Конституції, яка була б присвячена праву людини на захист, слід визнати, що нормами Основного Закону достатньо чітко визначається перелік суб'єктів права на захист, які можуть бути класифіковані за різними критеріями.

Так, відповідно до Конституції України за ознакою наявності чи відсутності державної влади суб'єктами захисту можуть бути:

- держава, компетентні державні органи, їх посадові особи? (наприклад, «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності...» (ст. 13 Конституції), «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» (ст. 17), «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» (ст. 25) тощо);

- безпосередньо фізичні особи, що не наділені владними повноваженнями.

Крім ознаки наявності чи відсутності державної влади, суб'єкти можуть бути класифіковані за галузями права, в яких реалізується право на захист. Конституція, відповідно до її призначення, здійснює правове регулювання усіх найбільш важливих правових відносин, що виникають в суспільстві і державі.

Однак, окремі прояви права людини на захист, що закріплені в Основному Законі, потребують подальшої правової деталізації на рівні відповідних галузей права, а саме:

- трудове право – «Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення» (ст. 43 Конституції);

- цивільне, господарське право – «Держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки...» (ст. 13);

- міжнародне право – «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами» (ст. 25);

- цивільне право та цивільний процес, кримінальне право та кримінальний процес – «Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції

України гарантується» (ст. 8), «Права і свободи людини захищаються судом...», «Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (ст. 55) тощо.

Залежно від ступеню правової активності суб'єкти захисту можна поділяти на:

- суб'єкти активного захисту (особи, що здійснюють активні усвідомлені спрямовані на захист дії);
- суб'єкти пасивного захисту (особи, що утримуються від тих чи інших дій, що спрямовані проти нормального стану правових відносин, чи такі особи, що перебувають під захистом інших, уповноважених на те осіб). Щоправда слід зауважити, що неможливо чітко диференціювати стан пасивності захисту особи, оскільки у випадку знаходження її, під захистом, наприклад, адвоката, підзахисну особу можна класифікувати як об'єкт захисту.

По-третє, щодо конституційного регулювання практичної реалізації права людини на захист у вигляді необхідної оборони (ст. 36 Кримінального Кодексу України), слід зауважити, що будь-які норми загального характеру (крім правового формулювання, зазначеного в ст. 55 Конституції України) в Основному Законі відсутні. Так само в тексті Конституції відсутня і норма, що регламентувала б технічний бік практичної реалізації права на захист у вигляді необхідної оборони, своєрідний український «The second amendment», або, спрощено кажучи – право на зброю. З одного боку, можливо, відсутність такої норми обумовлена відсутністю великої ролі саме цивільної зброї при здобутті Україною незалежності, на відміну, від Сполучених Штатів Америки; з другого – відсутність законодавчого регулювання таких відносин на конституційному рівні обумовлено наявністю подальшої деталізації на «підзаконному» рівні (наказ Міністерства Внутрішніх Справ № 622 від 29.08.1998, тощо). Так чи інакше, неможливо заперечувати, що право на зброю існує на перетині з правом людини на захист та з основоположним правом людини на життя, тому закріплення права на зброю на конституційному рівні у Сполучених Штатах Америки, безумовно, не позбавленого законодавчої логіки.

Питання щодо доречності аналогічного вітчизняного закріплення на конституційному рівні права на зброю може бути вирішене виключно після закріплення на конституційному рівні права людини на захист та остаточного законодавчого визначення правового статусу цивільної зброї,

дискусії навколо якого тривають протягом практично усіх років незалежності України.

Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що Конституція України містить значний масив норм, що регламентують право людини на захист у різних галузях його втіленнях. Право людини на захист в його загальному розумінні також здійснюється Основним Законом. Щоправда логіка його розташування в безпосередньо в тексті Конституції є неоднозначною і може викликати дискусії. На нашу думку, необхідність внесення відповідних змін щодо винесення права на захист (як складової права на життя) та права на зброю (як складової права на захист) в окремі статті Основного Закону, з одного боку, не є обов'язковим при належному регулюванні таких відносин на рівні законів, з іншого – є показником високого рівня законодавчої техніки вітчизняного законодавця та логічності побудови системи законодавства в цілому.

Нарешті слід зазначити, що питання практичного існування та законодавчого регулювання права людини на захист є суттєво ширшим ніж його конституційна складова, саме тому загальний аналіз конституційного регулювання права людини на захист не стільки містить певні висновки, скільки відкриває перспективи та проблемні питання для подальшого дослідження.

А. Л. Кавунник¹

ІНІЦІАТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ «СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО»: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

На зламі ХХ – ХХІ століть в геополітичному просторі Європи продовжуються важливі тенденції розвитку між державами континенту в різних сферах співробітництва на рівні міжнародних, регіональних взаємовідносин. Важливою складовою цього процесу є форми взаємин, особіно, України з країнами Європейського Союзу (далі – ЄС) крізь призму національних інтересів нашої держави, основу яких в контексті європейської політики сусідства становили: колегіальне ухвалення рішень,

¹ Аспірантка Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України.